TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-9

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU EDEBÎ SANATLAR (SÖZ SANATLARI)

Edebiyatta anlatımı zenginleştirmek, renklendirmek ve daha çarpıcı bir duruma getirmek için temelde benzetme esasına dayalı, söz ve anlama bağlı anlatım inceliği ve özelliğidir. Edebî metinlerin sanatsal niteliklerinin anlaşılmasında edebî sanatların önemli bir yeri vardır.

Tenasüp (Uygunluk): Anlamca birbiriyle ilgili kelimelerin bir arada kullanılması sanatıdır.

Yersin, içersin sofrasından, üç yüz senedir,
Kuvvetlisin ama kuvvet hak değil.
Bakımsızlıklarla göçüp gitmiş bir cihan,

"Yemek, içmek, sofra" kelimeleri anlamca birbiriyle ilgilidir.

Telmih (Hatırlatma): Hemen herkesçe bilinen bir olaya veya kişiye gönderme yaparak o olayı veya kişiyi hatırlatma sanatıdır.

O gece o müthiş deniz durgundu,
Ömründe susmayan rüzgâr yorgundu,
En kara gönüller aya vurgundu
Leylâ'yı içinde bulan er gibi.

Dizelerinde hemen herkesçe bilinen Leyla ile Mecnun aşkına gönderme yapılarak bu tarihî kişilikler hatırlatılmıştır.

Hüsnütalil (Güzel Nedene Bağlama): Bir olayı gerçek nedeninin dışında bir nedene, çoğunlukla da güzel bir nedene bağlama sanatıdır.

O çay ağır akar, yorgun mu bilmem?
Meh-tâbı hasta mı, solgun mu bilmem?

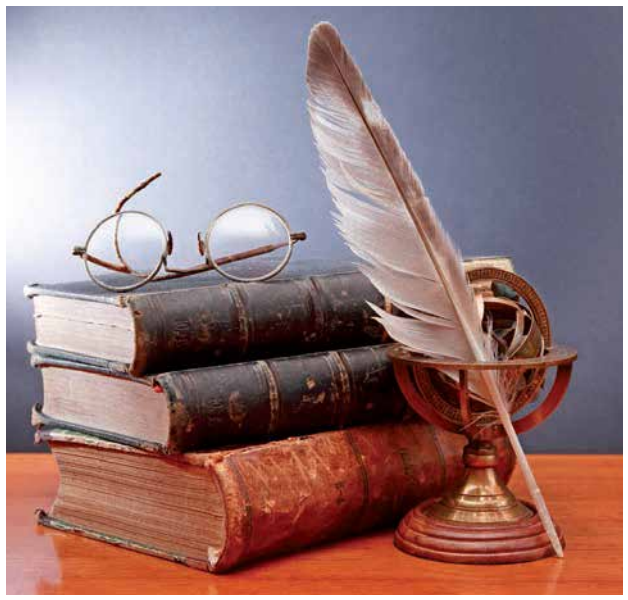
Dizelerinde çayın ağır akışı, gerçek nedeninin dışında bir nedene (yorgun oluşuna) bağlanmıştır.

Tecahüliarif (Bilmezden Gelme): Bildiği bir şeyi bilmez görünme, bilmezlikten gelme sanatıdır.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allahım bu çizgili yüz?

Şair, şakaklarındaki akların kar olmadığını; yaşlanmış, çizgili yüzün kendisine ait olduğunu bildiği hâlde bilmezlikten gelmektedir.

İstifham (Soru Sorma): Hayret, hüzün, şaşma gibi duyguları soru yoluyla güçlendirme sanatıdır. Bu sorular sözde soru cümlesi olabileceği gibi gerçek soru cümlesi de olabilir.

Her gün bu kadar güzel mi bu deniz?
Böyle mi görünür gökyüzü her zaman

(Denizin ve gökyüzünün güzelliği karşısında hissedilen duyguyu güçlendirmek için istifham sanatı yapılmıştır.)

Kinaye (Değinmece): Gerçek anlamı da düşünülebilecek bir sözü gerçek anlamının dışında (mecaz anlamıyla) kullanma sanatıdır. Deyim ve atasözlerinin pek çoğu kinaye sanatını örnekler.

Gene parmağım ağzımda kaldı
Mâsumluk akıyordu yüzünüzden
Behçet Necatigil

Dizelerde gerçek anlamıyla da düşünülebilecek olan "parmağı ağzında kalmak" sözü mecaz anlamı kastedilerek kullanılmıştır.

Tevriye: Bir anlatım inceliği elde etmek için birden çok anlamı olan bir sözün yakın anlamının değil uzak anlamının kastedilerek kullanılması sanatıdır.

"Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş"

Baki'ye ait olan bu dizede şair, kendi adı da olan "baki" sözcüğünü "sonsuz" anlamını kastederek kullanmıştır.

Tariz (İğneleme): Bir sözü, tersini kastederek kullanma sanatıdır.

Bir nasihatim var zamana uygun
Tut sözümü yattıkça yat uyanma
Meşhur bir kelamdır sen kazan sen ye
El için yok yere ateşe yanma

Her nere gidersen eyle talanı
Öyle yap ki ağlatasın güleni
Bir saatta söyle yüz bin yalanı
El bir doğru söz söylerse inanma
Huzûrî

Dörtlüklerde söylenenlerin tersi kastedilerek tariz yapılmıştır.

İrsalimesel: Şiirde atasözü veya vecize (özdeyiş) kullanma sanatıdır.

Gün de doğar gün de doğar
Bir gün mutlaka gün doğar
Gün doğmadan neler doğar
Gün doğmadan Şehzadebaşında
Sezai Karakoç

Dörtlüğün üçüncü dizesinde atasözü kullanılmıştır.

Mübalağa (Abartma): Sözün gücünü ve etkisini artırmak amacıyla bir durum, olay ya da varlığın olduğundan büyük veya küçük, çok ya da az gösterilerek anlatılması sanatıdır.

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!
Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.
Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;
Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
Mehmet Akif Ersoy

Dizelerde abartılı bir söyleyişe başvurularak mübalağa sanatı yapılmıştır.

Tekrir (Tekrarlama): Sözün etkisini güçlendirmek için sözcük ya da söz grubunu yineleme sanatıdır.

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.

"Kaldırımlar" sözcüğü tekrarlanarak tekrir sanatı yapılmıştır.

SORULAR

Soru 1

Garip, güzel, sonra mahzun
Işıkla yağmur beraber,
Bir türkü ki gamlı, uzun
Ve sen gülünce açan güller

Bu dizelerde yer alan söz sanatları aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

A) Tenasüp - tezat
B) Teşhis - hüsnütalil
C) Teşbih - mübalağa
D) Teşhis - tecahülüarif
E) Hüsnütalil – mecazımürsel

Cevap: B

Soru 2

O zaferler getiren atların
Nalları altındanmış;
Gidişleri akına
Gelişleri akındanmış.

Yolları eline dolayan;
Beldeler, ülkeler avlayan
Süvarileri varmış ki
Oğuz, Bilge, Süleyman'mış.

Bu dörtlüklerde aşağıdaki edebî sanatlardan hangisi yoktur?

A) Telmih
B) Teşbih
C) Mübalağa
D) Tezat
E) İstiare

Cevap: B

Soru 3

Sözün bilmez bazı nadan elinden
Erkân ağlar usul ağlar yol ağlar
Bülbülün feryadı gonca gülünden
Gülşen ağlar bülbül ağlar gül ağlar

Bu parçada aşağıdaki söz sanatlarından hangisi vardır?

A) Teşbih - tezat
B) Teşhis - tenasüp
C) Hüsnütalil - mübalağa
D) Tecahülüarif - telmih
E) Tekrir - mecazımürsel

Cevap: B